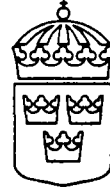

Regeringens proposition

1985/86:152

om fritidshemsverksamheten;

Prop.
1985/86:152

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 13 mars 1986 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Bengt Lindqvist

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas fritidshemsverksamhetens organisation, mål och innehåll för barn i åldern 7–12 år samt vissa förändringar i statsbidragssystemet.

Fritidshemsverksamheten bör byggas ut i enlighet med kommunernas barnomsorgsplaner. För barn i årskurserna 1–3 kan behovet av omsorg normalt sett tillgodoses genom plats i fritidshem, utvidgad syskongrupp i daghem eller familjedaghem.

För barn i årskurserna 4–6 kan i de flesta fall en kompletterande fritidshemsverksamhet svara mot omsorgsbehovet. I begreppet fritidshemsverksamhet innefattas även de verksamheter under sommartid som bedrivs i form av sommargårdar/kolonier.

I fritidshem, utvidgad syskongrupp, familjedaghem och sommargårdar/kolonier skall barnen vara inskrivna. I den kompletterande fritidshemsverksamheten är barnen normalt inte inskrivna. I propositionen framhålls dock att det i många sammanhang kan föreligga behov av ett tillsynsansvar också för de äldre barnen.

Vidare anges i propositionen vissa grundläggande principer för fritidshemsverksamhetens innehåll. Bl.a. aviseras att socialstyrelsen skall få i uppdrag att utarbeta ett pedagogiskt program för fritidshem.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 13 mars 1986

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Wickbom, Johansson, Hulterström, Lindqvist

Föredragande: statsrådet Lindqvist

Proposition om fritidshemsverksamheten

1 Inledning

Kommunernas ansvar och skyldigheter när det gäller fritidshemsverksamheten regleras sedan år 1982 av socialtjänstlagen (1980:620), SoL, och socialtjänstförordningen (1981:750).

De av barnstugeutredningen (SOU 1972:26) formulerade målen för förskolans verksamhet – att tillsammans med hemmen skapa goda förutsättningar för varje barns utveckling och fostra barnen till goda samhällsmedborgare utifrån en demokratisk människosyn – har i SoL utvidgats till att gälla all verksamhet som riktar sig till barn och ungdom. I barnstugeutredningen betonades förskolans ansvar för barn i behov av särskilt stöd, vilket även görs i SoL.

Barnstugeutredningen behandlade också frågan om yngre skolbarns behov av omsorg och fritidsverksamhet (SOU 1974:42). Utredningen utarbetade ett program för skolbarn med behov av omsorg under den skolfria del av dagen då föräldrarna arbetar eller studerar. Bl.a. föreslog utredningen en mera öppen organisationsform, s.k. utvidgade fritidshem som i första hand skulle knytas till bostadsområdets låg- och mellanstadieskola.

Utredningen om skolans inre arbete (SIA) föreslog i betänkandet (SOU 1974:53) Skolans arbetsmiljö bl.a. en samlad skoldag, omfattande såväl undervisning som fria aktiviteter.

Båda dessa utredningar betonade vikten av att föreningslivet engageras i fritidsverksamheten för yngre skolbarn.

Riksdagen ställde sig bakom det av barnstugeutredningen formulerade programmet för fritidshemmens organisation, funktion och innehåll (prop. 1975/76:92, SoU 28, rskr 219) och uttalade sig för SIA-utredningens förslag om införandet av samlad skoldag.

Barnstugeutredningens förslag om fritidshemmens samlokalisering med skolan och SIA-utredningens förslag om en samlad skoldag bidrog till att skapa osäkerhet i fråga om såväl behovet av fritidshemsplatser som fritidshemmens funktion. Den samlade skoldagen genomfördes inte i den omfattning eller med den utformning som ursprungligen avsågs. Utvidgade fritidshem kom inte heller att slå igenom som organisationsform.

Regeringen beslutade mot denna bakgrund den 16 september 1982 att till-

kalla en särskild kommitté med uppgift att belysa frågan om fritidshemsverksamheten för skolbarn. Till ledamöter i kommittén utsågs riksdagsledamoten Anita Persson, ordf., riksdagsledamoten Ann-Cathrine Haglund, kommunalråden Lena Josefsson och Ingvar Samuelsson samt riksdagsledamoten Ulla Tillander. Kommittén, som antog namnet Fritidshemskommittén, avgav i maj 1985 betänkandet (SOU 1985:12) Skolbarnsomsorgen. Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som **bilaga 1**.

Jag kommer i det följande att redovisa mina förslag och överväganden med anledning av fritidshemskommitténs betänkande.

2 Föredragandens överväganden

2.1 Allmänna utgångspunkter

De senaste årtiondenas snabba samhällsförändring har på många sätt förbättrat barnens livsvillkor i förhållande till hur barnen hade det tidigare. Det gäller särskilt de materiella förutsättningarna såsom tillgång till mat, kläder, bostäder, böcker, leksaker m.m., men också tillgång till t.ex. hälso- och sjukvård samt föräldraförsäkring och annan socialförsäkring. Detta har medverkat till att bygga upp en trygghet för barnen som var okänd i tidigare generationer.

Jämsides med denna materiella utveckling har också kunskaperna om barns utveckling och behov ökat hos vuxna i barnens omgivning. Föräldrarna har fått mer tid och bättre möjligheter att engagera sig i sina barns intressen och utveckling.

Förändringarna i samhället har emellertid även inneburit att viktiga funktioner som arbete, boende och fritid alltmer skilts åt i och med industrialisering, specialisering och urbanisering.

Barnen växer numera upp i små familjer, vanligen som enda barnet eller med endast ett syskon. Ensamföräldrarnas antal har ökat och familjernas sammansättning är mer skiftande än tidigare. Inflyttningen till storstadsområdena har också inneburit att många barn har få eller sporadiska kontakter med släktingar och äldre.

Genom TV, radio och tidningar samt videofilmer, reklam, lekmaterial m.m. utsätts barn alltmer påtagligt för en information och påverkan som de ofta behöver hjälp att bearbeta och förstå.

Sverige har bl. a. genom invandringen under de senaste årtiondena utvecklats till ett alltmer mångkulturellt samhälle. Många yngre skolbarn har föräldrar med invandrarbakgrund. Detta medför bl. a. att olika sociala och kulturella synsätt och traditioner möts. I många fall inverkar detta på verksamheten i förskolor, skolor och fritidshem.

Barnens uppväxtvillkor påverkas således starkt av det samhälle barnen lever i och de förutsättningar som gäller för barnfamiljerna. Barnomsorgen är därför en viktig del i samhällets stöd till barnfamiljerna och för barnens utveckling.

Riksdagen har beslutat om en utbyggd barnomsorg för barn i förskoleå-

den genom att anta förslagen i prop. 1984/85:209 om förskola för alla barn (SoU 1985/86:5, rskr 27). För skolbarnen i låg- och mellanstadiet finns på motsvarande sätt ett behov av omsorg i form av fritidshem, familjedaghem och mer öppna former av kompletterande fritidshemsverksamhet. Den mest omsorgsriktade verksamheten avser då i första hand de yngre skolbarnen, medan de mer öppna formerna av fritidshemsverksamhet vanligen blir mer aktuella för de äldre skolbarnen allteftersom barnen mognar och blir mer självständiga.

Fritidshemsverksamheten kan ge de yngre skolbarnen kunskaper och erfarenheter så att de alltmer självständigt kan fungera i sitt bostadsområde och i samhället i övrigt.

En väl utbyggd fritidshemsverksamhet är därför av stor betydelse. För de yngre skolbarnen behövs fritidshem och familjedaghem samt öppen fritidshemsverksamhet. För de äldre skolbarnen (årskurs 4–6) räcker det vanligen med enklare former av fritidshemsverksamhet.

En stor del av de föräldrar som har barn i låg- och mellanstadiet är förvärvsarbetande och de önskar en trygg och stabil omsorg för sina barn. En utbyggd fritidshemsverksamhet medverkar därmed till att föräldrarna ges möjlighet till personlig utveckling och att de kan arbeta för sin egen och familjens försörjning.

Jag övergår nu till att presentera mina ställningstaganden för fritidshemsverksamheten i fråga om mål och riktlinjer, organisation m.m.

2.2 Behovet av fritidshemsverksamhet

Min bedömning: Fritidshemsverksamheten byggs ut i enlighet med kommunernas barnomsorgsplaner. För barn i årskurserna 1–3 kan behovet av barnomsorg normalt sett tillgodoses genom plats i fritidshem eller familjedaghem. För barn i årskurserna 4–6 kan en kompletterande fritidshemsverksamhet svara mot barnens omsorgsbehov. I begreppet fritidshemsverksamhet innefattas även de verksamheter under sommartid som bedrivs i form av sommargårdar/kolonier, vecko-kolonier eller dagkolonier.

Kommitténs förslag: Utbyggnaden av skolbarnsomsorgen förutsätts fortsätta i minst den omfattning som ägt rum under den senaste femårsperioden, vilket motsvarar ett genomsnittligt tillskott per år på 6 000 platser i fritidshem och 4 000 platser i familjedaghem. Kommittén redovisar tre olika utbyggnadsalternativ där kostnaderna för årlig nyproduktion av 4 000 (I), 6 000 (II) resp. 8 000 (III) heldagsfritidshemsplatser fördelas på platser i heldagsfritidshem och eftermiddagsfritidshem.

Kommittén betonar även behovet av att bygga ut kompletterande former av öppen fritidshemsverksamhet samt olika sommarverksamheter såsom sommargårdar och dagkolonier.

Remissinstanserna: De flesta anser att fritidshemsverksamheten måste byg-

gas ut och förbättras. Eskilstuna kommun påpekar att beslutet om förskola för alla barn inverkar starkt på behovet av fritidshemsverksamhet. Stockholms läns barnomsorgschefer framför att eftersläpningen i utbyggnaden av fritidshemsplatser måste rättas till och alternativa verksamhetsformer för mellanstadiebarn måste utvecklas. SFL och TCO anser att den konstaterade bristen på fritidshemsplatser borde leda till förslag till åtgärder som innebär en utbyggnad till dess full behovstäckning uppnås för barn i åldrarna 7–12 år. Flera remissinstanser menar att utredningen inte föreslår tillräckliga stimulansåtgärder för att utbyggnadsmålet skall kunna nås.

Skälen för min bedömning

Bakgrund

I samband med att riksdagen år 1981 behandlade frågan om statsbidragsreglerna för barnomsorgen (prop. 1980/81:205, SoU 1981/82:1, rskr 38) gav riksdagen regeringen till känna att en plan skulle utarbetas för den fortsatta utbyggnaden av barnomsorgen. Riksdagen pekade även under hösten 1983 på behovet av en utbyggnadsplan för barnomsorgen (SoU 1982/83:12, rskr 43).

Riksdagen beslutade i december 1985 på grundval av propositionen om förskola för alla barn att godkänna riktlinjer för utbyggnaden av barnomsorgen för förskolebarn med sikte på att alla barn från ett och ett halvt års ålder till dess de börjar skolan skall ha rätt att delta i kommunal barnomsorgsverksamhet. Denna målsättning skall främjas genom en planmässig utbyggnad som innebär att barnomsorgen för alla förskolebarn är fullt utbyggd senast år 1991 (prop. 1984/85:209, SoU 1985/86:5, rskr 27).

Mina överväganden: Principen om rätt till förskola för alla barn senast år 1991 kommer naturligtvis att medföra behov av utbyggnad av fritidshemsverksamheten för de yngre skolbarnen. De förskolebarn som är inskrivna i daghem eller familjedaghem kommer vanligtvis att behöva plats i fritidshem eller familjedaghem även under de första skolåren. Dessutom finns barn vars föräldrar börjar förvärvsarbete i samband med att deras barn börjar i skolan.

Samtidigt innebär barnets skolgång och den tid barnet vistas i skolan att behovet av olika former av fritidshemsverksamhet blir betydligt mer skiftande än för barnen i förskoleåldern.

För de barn i årskurserna 1–3 vilkas föräldrar förvärvsarbetar eller studerar är det därvid i första hand fråga om behov av plats i heldagsöppet fritidshem eller familjedaghem. För övriga barn avses mer öppna former av fritidshemsverksamhet. Barn i familjedaghem bör även få tillgång till den öppna fritidshemsverksamheten.

Jag övergår nu till att redovisa underlag och antaganden för bedömningar av behovet av fritidshemsverksamhet.

Enligt SCB:s sammanställning om barnomsorgen per den 31 december 1984 var 117 500 barn i åldrarna 7–12 år inskrivna i fritidshem eller familjedaghem. Av dessa var 101 200 barn i åldrarna 7–9 år, vilket motsvarar 86 % av samtliga inskrivna barn i åldrarna 7–12 år.

Socialstyrelsens senaste sammanställning av ansökningar om statsbidrag för barnomsorgen år 1985 visar att 121 500 barn i åldern 7–12 år är inskrivna i fritidshemsverksamheten varav ca 72 600 i fritidshem och 48 900 i familjedaghem.

Vid slutet av år 1984 fanns totalt 636 000 barn i åldern 7–12 år. 19 % av dessa barn var således inskrivna i fritidshemsverksamheten. 301 000 barn var i åldern 7–9 år och 104 000 (35 %) av dessa barn kan beräknas vara inskrivna i fritidshemsverksamheten.

Under den senaste femårsperioden har det genomsnittliga tillskottet av platser i fritidshem varit ca 5 000 årligen. I familjedaghem har ca 3 000 platser tillkommit i genomsnitt per år. Enligt kommunernas barnomsorgsplaner för perioden 1985–89 beräknas att 5 600 nya platser tillkommer i fritidshem eller familjedaghem under år 1985. För år 1986 beräknas 3 200, år 1987 3 000, år 1988 2 000 och år 1989 200 platser tillkomma i verksamheten.

Samtidigt kan nämnas att det redan under första halvåret 1985 har tillkommit 4 000 platser i fritidshem enligt den nyss nämnda sammanställningen av kommunernas statsbidragsansökningar.

Många barn som inte är inskrivna i fritidshem eller familjedaghem deltar i andra organiserade verksamheter på sin fritid. Det kan gälla öppna fritidshem, allmän fritidsverksamhet anordnad av kommuner eller olika organisationer och enskilda. För dessa former av fritidsverksamhet finns ingen samlad statistik om hur många barn som deltar totalt eller i vilken omfattning varje barn deltar. Vid beräkningar av behov av utbyggnad ingår därför endast uppgifter för fritidshem, familjedaghem och s.k. utvidgade syskongrupper.

Beräkning av utbyggnaden fram till år 1993

SCB:s senaste undersökning om efterfrågan på barnomsorg från år 1982 visar att 125 000 barn (28 %) i åldrarna 7–10 år önskade plats i fritidshem eller familjedaghem under våren 1983. Eftersom 98 000 barn redan hade plats inom barnomsorgen saknades plats för 27 000 barn. I åldersgruppen 7–9 år önskade 111 000 barn (34 %) plats i fritidshem eller familjedaghem.

Förvärvsfrekvensen bland kvinnor har ökat snabbt under senare år och många kvinnor har övergått från deltids- till heltidsarbete. Detta inverkar givetvis på behovet av barnomsorg för skolbarnen.

Barnomsorgsundersökningen (1982/83) visade att 72 % av 7–10-åringarna hade moder eller ensamstående fader som förvärvsarbetade 16 timmar eller mer per vecka.

Enligt årsmedeltal från arbetskraftsundersökningarna för åren 1982–1984 har andelen barn i åldern 7–10 år med moder i arbetskraften ökat från 79,8 till 83,3 %. Andelen barn med moder som förvärvsarbetar 20 timmar eller

mer per vecka har ökat från 49 till 54 %. I dessa senare uppgifter ingår inte tillfälligt frånvarande eller arbetslösa. Vidare har andelen barn med moder som arbetar mindre än 20 timmar per vecka minskat från 12,8 till 11,4 %.

Med ledning av SCB:s senaste barnomsorgsundersökning och utifrån bedömningar om utvecklingen av förvärvsfrekvensen bland kvinnor beräknar jag att ca 227 000 barn i åldern 7–9 år kommer att ha förvärvsarbetande förälder/föräldrar vid slutet av år 1992. Av dessa barn beräknar jag att ca 145 000 är i behov av plats i fritidshem eller familjedaghem.

Enligt kommunernas barnomsorgsplaner för perioden 1985–1989 kommer ca 131 000 barn att kunna beredas plats i fritidshem eller familjedaghem år 1989. Den genomsnittliga utbyggnadstakten under planeringsperioden är ca 2 300 platser per år. Om utbyggnaden av fritidshem och familjedaghem fortsätter i oförändrad takt även under planeringsperioden 1990–95 kommer ca 142 000 barn att kunna beredas plats i fritidshem eller familjedaghem år 1993 vilket innebär att större delen av behovet av plats i fritidshem eller familjedaghem är täckt för de yngre barnen.

Jag vill i sammanhanget nämna att utbyggnaden av bl. a. fritidshem under senare år legat på en högre nivå än vad kommunernas planer visat.

3 Mål och innehåll i fritidshemsverksamheten

Mitt förslag: För mål och innehåll i barnomsorgens fritidshemsverksamhet skall finnas en gemensam ram för hela landet i form av ett pedagogiskt program för fritidshem. Det pedagogiska programmet skall i tillämpliga delar ligga till grund för verksamheten i fritidshem, utvidgad syskongrupp vad avser skolbarnen och öppet fritidshem. Kommunerna bör besluta om riktlinjer för fritidshemsverksamheten som är anpassade till lokala förhållanden. Vårdnadshavare till barn som omfattas av kommunal barnomsorg har rätt att delta i planeringen av verksamheten samt i dess genomförande enligt riktlinjer som antagits av kommunen.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. I betänkandet föreslås att det pedagogiska arbetet i fritidshem inriktas på att stödja barnens individuella utveckling och deras utveckling som gruppmedlemmar samt att orientera barnen i närmiljön och det omgivande samhället för att därigenom stödja deras utveckling till samhällsmedlemmar. Vidare uttalas att verksamheten skall anpassas till lokala förutsättningar och behov och utformas i samarbete med föräldrarna samt samverka med övrig verksamhet för barn och ungdom.

Remissinstanserna: Remissinstanserna är positiva till kommitténs förslag.

Skälen för mitt förslag: I regeringens proposition 1984/85:209 om förskola för alla barn behandlas frågan om mål och innehåll i barnomsorgen vad avser förskolans verksamhet. Jag vill i det följande ta upp och belysa frågan vad avser fritidshemsverksamheten.

Fritidshemsverksamhetens uppgift är att i samarbete med föräldrarna medverka till en god och utvecklande uppväxtmiljö för barn i åldern 7–12 år och ge dem en trygg omsorg under den skolfria delen av dagen samt under lov dagar och ferier, medan föräldrarna förvärvsarbetar eller studerar. Fritidshemsverksamheten skall stödja barnens utveckling och ge dem erfarenheter av och kunskap om närmiljön och samhället. Verksamheten skall förmedla ett kulturarv och bidra till att barnen kan finna sig väl tillrätta i samhället och vilja delta i och påverka samhällsutvecklingen. Den grund som i dessa avseenden lagts i förskolan skall vidareutvecklas i skola och fritidshem.

Det övergripande målet för innehållet i barnomsorgen – förskola och fritidshem – är att förmedla och ge en konkret innebörd åt demokratiska värderingar. Verksamheten skall fostra barnen till solidaritet med andra barn samt utveckla deras uppfattning om allas lika värde, självbestämmanderätt och integritet. Detta överensstämmer med den människo- och samhällssyn som präglar socialtjänstlagens 1 §. Nyckelorden är demokrati, solidaritet, jämlikhet, trygghet och ansvar. Dessa ideologiska mål skall vägleda och prägla barnomsorgen.

Fritidshemsverksamheten skall vidare tillsammans med hemmet stödja barnens individuella utveckling i fysiskt, socialt, emotionellt och intellektuellt avseende genom en allsidig personlighetsutveckling. Verksamheten skall också utveckla barnen som gruppmedlemmar genom att ge dem möjlighet att orientera sig om gränser och normer för social samvaro.

Fritidshemmet skall verka för att minska skillnaderna mellan barns olika uppväxtvillkor. Alla barn skall ges möjlighet att utveckla sina egna resurser och sin självkänsla. Särskild uppmärksamhet i detta avseende skall de barn få som av olika skäl är missgynnade vad gäller möjligheter att utveckla sina inneboende resurser. Det kan t.ex. gälla barn med handikapp, barn med psykosociala problem, barn som kommer från språkligt eller socialt eftersatta miljöer, barn med olika kulturbakgrund. För dessa barn har fritidshemmet ett särskilt ansvar.

För de yngre skolbarnen är behovet av omsorg och trygghet fortfarande stort. Utveckling av social kompetens som stärker barnens förmåga att klara sig själva blir efter hand en allt viktigare fråga. Fritidshemmet skall ge barnen möjligheter att lära känna sin närmiljö och få kontakt med andra barn, vuxna och verksamheter där. Barnen skall efter hand få ta ett ökat ansvar för sin egen fritid. Fritidshemmet skall successivt ge barnen stöd i deras frigörelse från det nära beroendet av vuxna.

Omsorgsbehovet kvarstår i allmänhet under hela perioden 7–12 år, men förändrar karaktär. De yngsta barnen inom denna åldersgrupp (7–9 år) är vanligen fortfarande beroende av en nära och stabil vuxenkontakt, medan 10–12-åringen behöver en trygg miljö, en bas att utgå ifrån och återkomma till, där det finns vuxna att diskutera erfarenheter med, söka hjälp hos och som kan ge stöd i olika situationer.

Vad jag här framhållit när det gäller fritidshemsverksamhetens uppgifter, mål och inriktning innebär att fritidshemmen skall bedriva en i vid mening pedagogisk verksamhet.

Verksamheten skall planeras och genomföras utifrån barnens egen livssituation och uppväxtmiljö samt vara baserad på barnens egna erfarenheter för att på ett aktivt sätt fortsätta att utveckla barnen från dessa utgångspunkter. Verksamheten bör ha en förankring i närmiljön. Därför skall den pedagogiska planeringen, för vilken personalen ansvarar, ske tillsammans med barnen i den egna verksamheten och i nära samarbete med barnens föräldrar. Fritidshemmet skall också samverka med skolan och andra verksamheter i närmiljön som påverkar barnens fostran och utveckling.

3.2 Föräldrarna

Fritidshemsverksamheten bör utformas i samarbete med hemmet. För att verksamheten skall kunna planeras och genomföras på ett målinriktat sätt bör personalen ha kunskap om barnens värld i familjen och i bostadsområdet. Föräldrarna behöver veta hur barnet har det under fritiden och hur verksamheten i fritidshemmet bedrivs. Föräldrasamarbetet är enligt min uppfattning en viktig del i en kvalitativt god barnomsorg. Föräldrarna bör därför ges möjlighet till medansvar och delaktighet i fritidshemsverksamheten.

Kommittén pekar i sitt betänkande på behovet av regelbundna samtal och kontakter med barnens föräldrar, kunskap om hemmets värderingar och normer samt möjlighet för föräldrarna att tillsammans med personalen aktivt delta i och bidra till verksamhetens utveckling och utformning. Utredningen framhåller att det är personalen i fritidshemmet som skall ansvara för och ta initiativ till föräldrasamarbetet och därvid söka få med alla föräldrar.

I den av riksdagen godkända prop. 1984/85:209 om förskola för alla barn föreslogs en rätt för barnens vårdnadshavare att delta i planeringen av förskolans verksamhet. Jag anser att en motsvarande rätt också bör gälla föräldrar vars barn vistas i fritidshem.

Föräldrars möjligheter att delta i fritidshemmets planering och verksamhet skiftar givetvis och det är nödvändigt att varje fritidshem söker former för ett föräldrasamarbete som är ändamålsenligt och anpassat till olika föräldrars behov och förutsättningar.

Ytterligare en viktig del av samarbetet är att föräldrarna genom fritidshemmet kan knyta kontakter sinsemellan, utbyta kunskaper och ge varandra stöd och hjälp utanför verksamheten.

3.3 Den pedagogiska verksamheten

Flera utredningar har behandlat förskoleverksamhetens pedagogiska innehåll, t.ex. Barnstugeutredningen (SOU 1975:67) och Familjestödsutredningen (SOU 1981:25). Barnstugeutredningen behandlade också frågan om yngre skolbarns behov av omsorg och fritidsverksamhet (SOU 1974:42). Socialstyrelsen har fortlöpande utarbetat arbetsplaner för förskolan. Något motsvarande arbete för fritidshemmen har inte gjorts. Det är enligt min uppfattning en angelägen uppgift att också fritidshemsverksamhetens mål, innehåll och arbetssätt konkretiseras.

Av de medel som regeringen sedan den 1 juli 1984 anslagit till utvecklings- och förnyelsearbete inom barnomsorgen har hittills ca 4 milj. kr. beviljats till olika projekt som behandlar fritidshemsverksamheten. De flesta av dessa projekt avser att pröva olika former för fritidshemsverksamhet för barn i åldern 10–12 år och utveckla ett innehåll anpassat till dessa åldrar. Jag fäster stor vikt vid kommunernas utvecklingsarbete och det är min övertygelse att sådant arbete kan ge erfarenheter och kunskaper som gagnar verksamheten.

Jag har i det tidigare påpekat att fritidshemsverksamheten är en i vid mening pedagogisk verksamhet. Fritidshemmen skall ge barnen omtanke, trygghet och gemenskap. Barnen skall få uppleva ömhet, glädje och uppskattning i nära relationer med personal och kamrater. I fritidshemmet skall barnen få leka, skapa, pröva sina krafter, få ta ansvar, möta utmaningar och äventyr. Verksamheten skall också ge barnen möjligheter till vila och avkoppling och egna tankar i lugn och ro.

Den inskrivna barngruppen med barn i olika åldrar ger fritidshemmet goda förutsättningar att bedriva en verksamhet som planeras med utgångspunkt i intressen och behov som finns i barngruppen.

Barns utveckling sker i nära kontakt och genom ett aktivt samspel med omgivningen, människor och miljö. Det är genom eget handlande och egen aktivitet som barnet prövar och utvecklar sin förmåga, kunskap och förståelse i relation till omgivningen. Utvecklingen i de tidiga skolåldrarna kännetecknas bl.a. av en tilltagande social förmåga – man utvecklas som gruppmedlem. Att fatta beslut tillsammans, genomföra gemensamt planerade aktiviteter i eller utanför fritidshemmet är ett sätt att utveckla barnens sociala förmåga.

Lek, skapande och experimenterande måste få dominera de yngre skolbarnens fritid. I en anda präglad av engagemang och lekfullhet skall barnen ha stor frihet att själva välja vad de vill ägna sig åt i fritidshemmet. Kamratgruppen blir i dessa åldrar allt betydelsefullare för barnens utveckling. Kamratgruppens egna lekar och fria verksamheter som inte arrangerats av de vuxna ger barnen viktiga tillfällen att utforska omvärlden och lära känna sig själva i relation till andra. Därför är det viktigt att personalen i fritidshemmet så långt möjligt stöder och respekterar barnen egen kultur. Det är en naturlig uppgift för personalen att skapa förutsättningar för att kamratgruppen utvecklas demokratiskt, att motverka utstötning och se till att relationerna i kamratgruppen präglas av uppfattningen om allas lika värde. Detta kräver kunskap och insikt hos personalen om hur barnens relationer fungerar.

Personalen i fritidshemmet bör ge barnen tillfällen att pröva och söka kunskap och förståelse, hjälpa dem att bearbeta sina erfarenheter och leda dem vidare mot nya insikter. Vistelsen i fritidshemmet innebär en grupp-samvaro med barn i olika åldrar under friare former än den som normalt förekommer i skolan. Fritidshemmet kan ge barnen andra perspektiv, kunskaper och färdigheter än dem skolan ger. Innehållet i verksamheten kan anpassas till frågor och intressen som är aktuella i barngruppen. Resurser såväl inom fritidshemmet som i närmiljön kan utnyttjas för aktiviteter och verksamheter. Fritidshemmet kan också med sin frihet vid val av innehåll stödja skolans arbete i olika tillämpningar, studiebesök och praktiska verksamheter.

Kompetensutveckling och socialisation är nödvändiga för barns utveckling i dessa åldrar. Kompetensutveckling innebär att barnet från det totala beroendet av andras omvårdnad utvecklar en egen förmåga att själv eller tillsammans med andra förstå och hantera tillvaron, dvs. att klara sig på egen hand. Socialisation innebär att kunna ingå i grupper, samarbeta, lösa konflikter och utveckla kritiskt tänkande, att kunna omfatta normer, värderingar och handlingsmönster.

I fritidshemmet bör barnen efter hand lära sig att själva ta ansvar för olika delar av verksamheten. Att göra upp matsedlar, sköta om inköp, och tillreda enklare måltider är exempel på sådana aktiviteter. En annan viktig uppgift för fritidshemmet är att lära barnen behärska sin närmiljö – att klara trafikmiljön, kunna åka själv med bussen till simhallen, hitta till bibliotek och parkleken eller att känna till föreningslivet i området.

Fritidshemmet skall medverka till att barnen får utveckla egna intressen som de själva kan bygga vidare på. Jag vill understryka vikten av att barnen engagerar sig i olika former av föreningsverksamhet. Det är därför värdefullt att barnen innan de slutar i fritidshemmet har haft möjlighet att knyta kontakter med det fritidsutbud och det föreningsliv som finns att tillgå för dem. För detta krävs att personalen känner till och har kontakter med förenings-, kultur- och fritidsliv i närmiljön och i kommunen.

3.4 Pedagogiskt program för fritidshem

Regeringen har nyligen givit socialstyrelsen i uppdrag att utarbeta ett pedagogiskt program för förskolan. Arbetet skall vara slutfört den 1 oktober 1986. Jag avser att återkomma till regeringen med frågan om ett motsvarande uppdrag till socialstyrelsen att utarbeta ett pedagogiskt program för fritidshem.

Socialstyrelsen har påbörjat ett arbete som är avsett att gälla för all verksamhet för barn i åldrarna 7–12 år i fritidshem eller daghem. År 1985 publicerades ett programförslag som remitterades till bl.a. ett stort antal kommuner. Arbetet med remissmanställningen pågår f.n.

I programförslaget görs en översiktlig beskrivning av ett tänkbart innehåll i fritidshemsverksamheten med utgångspunkt i barns livsvillkor och barns utveckling i dessa åldrar. Innehållet är indelat i begreppen natur, kultur och samhälle. Det framhålls att verksamheten bör vara gruppinriktad, att lek och vardagssysslor är viktiga inslag och att verksamheten bör ske under aktiv pedagogisk ledning och med demokratisk inriktning.

I likhet med vad som tidigare framhållits när det gäller det pedagogiska programmet för förskolan är det min mening att det pedagogiska programmet för fritidshemmen bör vara av principiell karaktär och ange ramarna för verksamheten.

Alla skolbarn i fritidshem, utvidgad syskongrupp vad avser skolbarnen och öppet fritidshem skall få del av det pedagogiska programmet. Programmet bör utformas så att det kan tjäna som underlag för kommunernas ledning, utveckling och utvärdering av den pedagogiska verksamheten och för personalens pedagogiska planering.

Det pedagogiska programmet skall anpassas och vidareutvecklas med hänsyn till lokala förhållanden och resurser i kommunen. Detta bör ske genom att varje kommun utarbetar riktlinjer för barnomsorgens fritidshemsverksamhet och dess pedagogiska innehåll.

I prop. 1984/85:209 om förskola för alla barn framhålls betydelsen av barnomsorgspersonalens möjligheter till fortbildning för en kvalitativ utveckling av verksamheten. Det ankommer på varje kommun att ansvara för personalens fortbildning och att vid behov avsätta medel till vikarier då personalen deltar i fortbildningen. En del av kommunernas vikariekostnader täcks genom årsarbetarbidraget till anställda inom barnomsorgen.

Socialstyrelsens uppgift är att utarbeta studiematerial och annat vägledande material i anslutning till det pedagogiska programmet såväl för förskolan som för fritidshemmen.

4 Organisation

4.1 Principer för organisationen

Min bedömning: Den organisatoriska och pedagogiska utformningen av fritidshemsverksamheten skall inom ramen för gällande lagstiftning beslutas av varje kommun

Kommitténs förslag: Överensstämmer med min bedömning.

Remissinstanserna : Flertalet av remissinstanserna tillstyrker kommitténs förslag.

Skälen för min bedömning: Jag har i det föregående behandlat frågorna om mål och inriktning för fritidshemsverksamheten. Någon ytterligare styrning av verksamheten är enligt min mening inte nödvändig. I likhet med fritidshemskommittén anser jag att lokala förutsättningar och behov måste vara avgörande för hur fritidshemsverksamheten organiseras. I praktiken innebär detta att det inom samma kommun kan komma att finnas flera olika fritidshemsformer. Den lokalkännedom som finns i kommunen är nödvändig för att nå ett effektivt utnyttjande av resurserna. Fritidshemskommittén framhåller att barnens behov av kontinuerliga vuxen- och kamratkontakter bör vara vägledande då verksamheten organiseras. Jag delar den uppfattningen och vill framhålla att även om det inom kommunen finns flera olika fritidshemsformer så bör det enskilda barnet normalt sett inte delta i olika fritidshemsformer under dagen.

Det yttersta ansvaret för fritidshemsverksamhetens organisation vilar på kommunen. Det innebär att kommunen beslutar om fördelningen mellan olika verksamhetsformer och även i övriga frågor av organisatorisk art t.ex. barngruppernas storlek, personaldimensionering, extra resurser för barn i behov av särskilt stöd, lokalutformning och öppethållande.

Det är också kommunens sak att beräkna behovet av platser i de olika formerna. Fritidshemskommitténs beräkningar utgår från att plats i heldags-

öppna fritidshem i första hand kommer att efterfrågas för barn i årskurserna 1–3. Barn på mellanstadiet kan få sitt omsorgsbehov tillgodosett genom kombinationen av skolans verksamhet och ett eftermiddagsöppet fritidshem eller en öppen fritidshemsverksamhet. Jag delar i stort kommitténs uppfattning men vill också framhålla att det bör vara möjligt att erbjuda även de yngre barnen plats i eftermiddagsöppna avdelningar i den mån deras omsorgsbehov kan tillgodoses genom en sådan lösning. Det bör inte heller finnas några hinder för att äldre barn i vissa fall behåller sin plats i heldagsöppet fritidshem t.o.m. 12 års ålder. Jag förutsätter även att kommunen vid sin planering tar hänsyn till att verksamheten måste vara tillgänglig även för barn med olika handikapp eller med andra behov av särskilt stöd för sin utveckling.

Socialstyrelsen bör även fortsättningsvis noggrant följa fritidshemmens utveckling i kommunerna. I synnerhet gäller detta utvecklingen av nya verksamhetsformer för barn i årskurserna 4–6.

Fritidshem kan också bedrivas av föräldrakooperativ eller av föreningar. Kommunens ansvar för verksamhetens kvalitet kvarstår dock även om driften för en anläggning överlåts på ett kooperativ eller på en förening.

4.2 Former för organisationen

Min bedömning: Verksamhet för inskrivna barn i åldern 7–12 år kan erbjudas i form av fritidshem eller familjedaghem. Till dessa former knyts en kompletterande allmän fritidsverksamhet. Vissa fritidshem kan vara eftermiddagsöppna.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med min bedömning.

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanserna delar kommitténs uppfattning om olika former av fritidshem och kompletterande fritidsverksamhet.

Skälen för min bedömning: Barnomsorgen omfattar barn t.o.m. 12 års ålder. I likhet med fritidshemskommittén finner jag ingen anledning att ändra principen om att de barn som har ett behov av omsorg och tillsyn skall kunna få detta tillgodosett. Det finns däremot anledning att sträva efter att få ett utbud av olika tillsynsformer som står i relation till olika barns tillsynsbehov. Barn i fritidshemsverksamhet i form av daghem (utvidgade syskongrupper), fritidshem, familjedaghem eller organiserad sommarverksamhet skall vara inskrivna i verksamheten. För barn i andra former av fritidshemsverksamhet kan också finnas skäl för inskrivning.

Fritidshem

Fritidshemmen utnyttjas i dag främst av barn i årskurserna 1–3. Ca 85 % av de 75 000 fritidshemsplatser som finns beläggs av de yngre skolbarnen. Den

låga andelen mellanstadiebarn kan delvis förklaras genom att brist på platser tvingat kommunerna att prioritera lågstadiebarnen. Men den kan också förklaras genom att efterfrågan på plats i fritidshem är lägre för barn i mellanstadieåldrarna. Jag vill peka på möjligheten att man, som fritidshemskommittén föreslår, kan välja att samla barnen ur årskurserna 4–6 på särskilda fritidshemsavdelningar som kan anpassa sitt öppethållande till barnens skoltider och som hålls heldagsöppna under lovdagar och ferier. Många mellanstadiebarn kommer dock sannolikt att i stället för fritidshem utnyttja en öppen fritidsverksamhet. De heldagsöppna fritidshemmen kommer enligt min uppfattning i första hand att behövas för barn i årskurserna 1–3.

Utvidgad syskongrupp

Utvidgade syskongrupper innebär att barn i åldern 7–12 år integreras i en daghemsavdelning. I flera kommuner är utvidgade syskongrupper den dominerande organisationsformen. Utvidgade syskongrupper ställer särskilda krav på en medveten planering för barn i olika åldrar. Jag vill framhålla betydelsen av att verksamheten för skolbarn i de utvidgade syskongrupperna bör planeras med utgångspunkt i det pedagogiska programmet för fritidshem.

Familjedaghem

Av de skolbarn som i dag har plats inom barnomsorgen har ca 40 % plats i familjedaghem. Fritidshemskommittén anser att förutsättningarna för arbetet i familjedaghem är sådana att viss kompletterande verksamhet krävs för att en plats i familjedaghem skall kunna anses vara likvärdig med en plats i fritidshem. Jag delar kommitténs uppfattning och kommer i det följande att föreslå inrättandet av öppna fritidshem som komplement till familjedaghem för skolbarn.

Öppet fritidshem

För barn inskrivna i familjedaghem och för barn till hemmavarande föräldrar finns ett behov av organiserad fritidsverksamhet under eftermiddagstid. Fritidshemskommittén föreslår att öppna fritidshem organiseras i befintliga lokaler i skolor, kvarters- och fritidsgårdar eller om möjligt i barnomsorgslokaler. För barn i åldrarna 10–12 år kan det öppna fritidshemmet tillgodose en del av omsorgsbehovet. Normalt är barnen inte inskrivna i dessa verksamheter. Jag vill emellertid peka på att i många sammanhang kan det finnas behov av ett större ansvarstagande från kommunens sida även för dessa äldre barn. Det kan t.ex. behöva tas hänsyn till bostadsområdets utformning eller andra liknande faktorer. Jag anser i likhet med kommittén att det finns ett behov av kompletterande verksamhet för skolbarn i familjedaghem. I syfte att stimulera utbyggnaden av öppna fritidshem kommer jag i det följande att föreslå att en del av driftbidraget till fritidshem får användas även för öppet fritidshem.

Under sommarmånaderna kan behovet av barnomsorg för skolbarnen vara större än under övriga delar av året. Genom att skolan stänger uppstår ett tillsynsbehov även för de barn som normalt får sin tillsyn i skolan. I många fall minskar även utbudet av allmän fritidsverksamhet under sommaren. Det är därför av stor betydelse att barnomsorgen om möjligt organiseras så att man kan erbjuda omsorg även till de barn som under skolterminerna inte efterfrågar detta.

Enligt min uppfattning bör sådan verksamhet som bedrivs i form av koloni eller som margårdar, veckokoloni och dagkoloni ses som en del av barnomsorgen under sommaren. I syfte att stimulera en sådan utveckling kommer jag i det följande att föreslå vissa förändringar i statsbidragssystemet.

5 Samverkan och samordning

Min bedömning: Kommunen bör besluta om riktlinjer för samverkan mellan fritidshemmet, annan fritidsverksamhet och skolan. Av riktlinjerna bör framgå hur ett effektivt utnyttjande av de samlade resurserna kan uppnås. Av riktlinjerna bör det vidare framgå vilka mål som gäller för samverkan och vilka medel som ställs till förfogande för att nå de uppställda målen.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med min bedömning.

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanserna delar kommitténs uppfattning att samverkan mellan fritidshemmet och skolan behöver förbättras.

Skälen för min bedömning: En viktig förutsättning för att samverkan skall upplevas som meningsfull för båda parter är att den äger rum på lika villkor.

Jag delar fritidshemskommitténs uppfattning att det finns skäl att överväga en större grad av gemensamt bruk av lokaler och personal för att nå ett bättre utnyttjande av befintliga resurser. I likhet med flera remissinstanser anser jag att de oregelbundna skoldagarna för barnen på lågstadiet bidrar till att öka kostnaderna för fritidshemsverksamheten. En samlad skoldag med fasta tider kan enligt min uppfattning vara att föredra.

Det är, inte minst med tanke på en effektiv resursanvändning, väsentligt att klargöra att skolan har ett tillsynsansvar liknande fritidshemmet under den tid som barnen vistas i skolan. Skolans tillsynsansvar gäller oavsett om samlad skoldag införs eller inte. Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Göransson.

Det kan, av pedagogiska och resursmässiga skäl, finnas anledning att överväga sambruk av lokaler och personal mellan fritidshemmet och andra angränsande verksamheter som t.ex. förskolor, fritidsgårdar eller parklek. Erfarenheter från Danmark visar att större sammanhållna anläggningar som

innehåller såväl verksamhet för inskrivna barn som en allmän fritidsverksamhet för barn i skolåldrarna har goda förutsättningar att hålla en hög kvalitet. Många kommuner saknar emellertid möjlighet att skapa sådana anläggningar men kan då i stället överväga viss samordning mellan förskolans och fritidshemets verksamhet. Det blir enligt min uppfattning en allt angelägnare uppgift för kommunerna att nå effektiva samverkansformer mellan de olika verksamheterna för barn och ungdom för att uppnå en så kvalitativt bra verksamhet som möjligt.

Även under de närmaste åren kommer en betydande del av kommunernas utgifter för fritidshemsverksamheten att bestå av kostnader i samband med inrättande av nya platser. Jag vill i det sammanhanget också peka på möjligheten att kommunernas lokaler redan från början planeras för flera olika verksamheter för att nå ett så effektivt utnyttjande som möjligt.

6 Statsbidrag

Mitt förslag: Statsbidrag till fritidshem och familjedaghem skall lämnas med 7 000 kr. per inskrivet barn i årskurserna 1-3. Bidrag till personalkostnaderna skall lämnas med 30 000 kr. per årsarbetare i fritidshem och kolonier som finns upptagna i kommunens barnomsorgsplan. För barn med behov av särskilt stöd i fritidshem lämnas ett bidrag med 7 500 kr. per varje helt tiotal inskrivna barn i fritidshem i årskurserna 1-3 i kommunen. För fritidshemsverksamhet och viss öppen fritidsverksamhet för barn i årskurserna 4-6 lämnas ett schablonbidrag med 7 000 kr. per varje helt tiotal inskrivna barn i fritidshem i årskurserna 1-3. För att schablonbidrag skall lämnas skall kommunen även ha någon form av verksamhet med krav på inskrivning för de äldre barnen, t.ex. i form av eftermiddagsfritidshem. Förändringarna i statsbidragssystemet genomförs den 1 juli 1986.

Kommitténs förslag: Fritidshemskommittén föreslår en förändring av statsbidragssystemet för fritidshem och familjedaghem så att bidraget differentieras efter barnens ålder. Utgångspunkten för kommitténs resonemang har varit att barn i de lägre årskurserna har ett tidsmässigt större tillsynsbehov och behöver en mer personalkrävande verksamhet. En differentiering av bidraget på det sätt som kommittén föreslår innebär också att statsbidraget bättre anpassas till kommunernas verkliga kostnader för de olika verksamhetsformerna. Kommittén föreslår vidare att kommunernas personalkostnader för sommargårdsverksamhet, veckokolonier och dagläger skall få räknas in i underlaget för personalbidrag till barnomsorgen. På samma sätt föreslås bidrag utgå till verksamhet i öppet fritidshem.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker en differentiering av bidraget per inskrivet barn med hänsyn till barnets ålder. Många har dock påtalat behovet av att bidrag med det högre beloppet bör utgå under hela årskurs 3. Socialstyrelsen framhåller att ett procentbidrag skulle ha påtagliga

administrativa fördelar. Riksrevisionsverket anser att det finns anledning att överväga ett mer schabloniserat statsbidrag. TCO vill att statsbidraget helt knyts till kommunernas lönekostnader. I andra hand förordar TCO ett vistelsetidsbaserat statsbidrag.

6.1 Nuvarande regler

Ett nytt statsbidragssystem för barnomsorgen infördes från den 1 januari 1984. Enligt detta system lämnas ett bidrag per inskrivet barn i daghem, fritidshem och familjedaghem kombinerat med ett bidrag per årsarbetare i daghem och fritidshem. Ett särskilt bidrag lämnas även för barn med behov av särskilt stöd. Detta bidrag beräknas i förhållande till antalet inskrivna barn i daghem och fritidshem. Vidare omfattas den öppna förskolan av rätten till statsbidrag. Bestämmelserna finns i förordningen (1983:943) om statsbidrag till kommunal barnomsorg.

Fr.o.m den 1 januari 1986 har genomförts vissa förändringar i statsbidragssystemet (prop. 1984/85:209, SoU 1985/86:5, rskr 27, SFS 1985:971). Förändringarna gäller främst barn i förskolan och har inneburit att vissa statsbidragsbelopp har höjts. Vidare har underlaget för beräkning av bidrag för personalkostnaderna utvidgats till att omfatta även personalkostnader för deltidsgupper och öppna förskolor. För barn i fritidshem lämnas ett årligt statsbidrag med 7 000 kr. per barn. För barn i familjedaghem är bidraget 7 500 kr. om barnets vistelsetid är mindre än 7 timmar per dag. Om barnets vistelsetid är minst 7 timmar per dag är bidraget 16 500 kr.

Bidraget för årsarbetare i fritidshem är 30 000 kr. För barn med behov av särskilt stöd i fritidshem utgår ett bidrag som beräknas på vart tionde inskrivet barn. Beloppet har i detta fall höjts från 6 000 kr. till 7 500 kr. fr.o.m. år 1986.

För verksamhet i daghem och fritidshem med annan huvudman än kommunen lämnas bidrag för inskrivna barn och för personalkostnaderna enligt samma regler som för kommunen under förutsättning att daghemmet eller fritidshemmet finns upptaget i kommunens barnomsorgsplan. Huvudmannen för denna verksamhet måste därvid vara en organisation eller annan sammanslutning som tar ansvar för egna och andras barn. Verksamheten förutsätts drivas utan vinstsyfte.

Skälen för mitt förslag: Under åldersperioden 7–12 år förändras barnens omsorgsbehov på ett påtagligt sätt. De yngre skolbarnen som har korta och oregelbundna skoldagar har ett tidsmässigt större omsorgsbehov än de äldre barnen som får en stor del av sitt omsorgsbehov täckt genom skolans verksamhet. För de yngre barnen är det naturligt att erbjuda omsorg i form av plats i fritidshem eller familjedaghem. Även för barn i årskurserna 4–6 kan ibland en fritidshemsplats vara den lämpligaste omsorgsformen. Det är dock troligt att efterfrågan på plats i fritidshem avtar i slutet av mellanstadieperioden. De äldre barnen söker sig oftare till öppna fritidsverksamheter och till föreningsaktiviteter av olika slag. Jag delar, som jag tidigare har framhållit, fritidshemskommitténs grundtankar om att fritidshemsverksamheten måste anpassas till lokala förutsättningar och behov. Att knyta statsbidraget för

fritidshemsverksamhet för barn i årskurserna 4–6 till kravet på inskrivna barn ger enligt min uppfattning inte utrymme för tillräcklig lokal handlingsfrihet.

Som jag tidigare har framhållit kan flera olika alternativ vara tänkbara för mellanstadiebarnen. Plats i fritidshem är *ett* alternativ men det finns också flera alternativ där barnen inte är inskrivna i traditionell mening. Jag föreslår därför en schablonisering av statsbidraget för de äldre skolbarnen som innebär att bidraget, om kommunen önskar det, även kan användas för en öppen fritidsverksamhet.

I likhet med fritidshemskommittén anser jag det vara viktigt att slå fast att fritidshemsverksamhet och övrig fritidsverksamhet för barn i åldern 7–12 år bedrivs året runt. Många kommuner anordnar under sommarperioden särskild verksamhet i form av kolonier, veckokolonier eller dagkolonier. Verksamheten kan vända sig såväl till barn som under året i övrigt är inskrivna i fritidshem eller deltar i den allmänna fritidsverksamheten som till barn som endast har ett omsorgsbehov under sommaren. Till den del av sommarverksamheten som innebär att kommunen tar ett tillsynsansvar för barnen bör årsarbetarbidrag utgå på samma sätt som till barnomsorgen i övrigt under förutsättning att verksamheten är upptagen i kommunens barnomsorgsplan.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer som jag har angett för mål och innehåll i fritidshemsverksamheten,
2. godkänna de riktlinjer som jag har angett för statsbidrag till fritidshemsverksamheten m.m.

Vidare hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anfört om organisationen av fritidshemsverksamheten.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och de ändamål som föredraganden har hemställt om.

Sammanfattning av remissyttranden över fritidshemskommitténs betänkande (SOU 1985:12) Skolbarnsomsorgen

---

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgivits av *socialstyrelsen*, *Barnmiljörådet* (BMR), *statens handikappråd*, *statens invandrarverk* (SIV), *riksrevisionsverket* (RRV), *Universitets- och högskoleämbetet* (UHÄ) efter hörande av *högskolorna*, *skolöverstyrelsen* (SÖ), *Högskolan i Jönköping*, *Högskolan i Sundsvall/Härnösand*, *statens ungdomsråd*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Stockholms kommun*, *Eskilstuna kommun*, *Oxelösunds kommun*, *Lomma kommun*, *Malmö kommun*, *Luleå kommun*, *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*, *Tjänstemännens centralorganisation* (TCO), *Centralorganisationen SACO/SR*, *Landsorganisationen i Sverige* (LO), *Riksförbundet Hem och Skola* (RHS) och *Sveriges Förenade Studentkårer* (SFS).

Yttranden har vidare lämnats av fritidshemspersonal i Engelbrekts skolområde i Stockholm, fritidspedagogerna i socialdistrikt 9 och 16, Stockholm, fritidshemspersonal i Akalla, Svenska kommunalarbetsförbundet, avd. 1, sektionerna 16 och 42, Högskolan i Eskilstuna/Västerås, De Handikappades Riksförbund (DHR), Stockholms läns barnomsorgschefer (SLB), Föreningen för Blödarsjuka i Sverige (FBIS), Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund (SSKF), Handikappförbundens Centralkommitté (HCK), Svenska facklärarförbundet (SFL), Norrköpings kommun och Järfälla kommun.

Allmänna synpunkter på utredningen och bakgrundbeskrivningen

Flertalet av remissinstanserna är positiva till utredningens arbete. Enligt *socialstyrelsens* mening fyller betänkandet en viktig funktion i den pågående diskussionen om verksamhetens framtida utformning. Liknande synpunkter framförs av *Barnmiljörådet*, *Högskolan i Jönköping*, *Stockholms kommun* och *Oxelösunds kommun*. Även TCO anser det tillfredsställande att skolbarnsomsorgen blivit föremål för en ny utredning men påpekar samtidigt att ". . . utredningens förutsättningar att föreslå verkliga förbättringar i praktiken har varit små men hänsyn till de snäva ekonomiska ramarna. Förslagen i betänkandet riskerar således att bli utan effekt om inte ökade resurser ställs till förfogande." Svenska facklärarförbundet menar att "kommittén skulle ha koncentrerat sitt arbete på att utreda vad som skulle behövas för att dagens fritidshem skulle utvecklas och hur de tillsammans med skolan skulle kunna ge barnen en så bra omsorg som möjligt".

Flera remissinstanser framför kritik mot vissa av de begrepp som utredningen använder. *Universitets- och högskoleämbetet* framhåller att man, i lik-

het med flera högskoleenheter. är kritiska till begreppet "skolbarnsomsorg". Liknande synpunkter framförs också av *skolöverstyrelsen*, *Stockholms kommun*, *Göteborgs kommun* och av *Stockholms läns barnomsorgschefer*.

Begreppet familjefritidshem som benämning på familjedaghem för skolbarn möter också kritik bl.a. från *socialnämnden i Malmö kommun*, *Ovanåkers kommun*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *socialstyrelsen* och *TCO*.

Kap. 1 Barns utveckling och livsvillkor

Utredningen beskriver barns utveckling och livsvillkor utifrån olika utgångspunkter och teorier i syfte att förbättra kunskapen om hur skolbarnsomsorgen skall utformas och planeras.

Flertalet av remissinstanserna är positiva till de beskrivningar som utredningen gör i kapitlet. *Socialstyrelsen* beklagar att beskrivningarna ibland är alltför översiktliga.

Kap. 2 Krav och förutsättningar för en bra skolbarnsomsorg

Kapitlet kommenteras endast av ett fåtal remissinstanser. Dessa är huvudsakligen positiva. *Luleå kommun* kritiserar emellertid utredningen för att den beskriver lokallösningar och samarbetsformer utifrån idealförhållanden i stället för att komma med förslag till hur den befintliga barnomsorgen skall utvecklas.

Kap. 3 Förslag till mål, innehåll och inriktning av skolbarnsomsorgen

I kapitlet presenterar utredningen förslag till mål, innehåll och metodisk inriktning för skolbarnsomsorgen. De flesta remissinstanserna är positiva till utredningens förslag. *Socialstyrelsen* anser att utredningens tankar i princip överensstämmer med de tankar som finns i förslaget till pedagogiskt program för fritidshem. *Socialstyrelsen* vill framhålla att fritidshemmen skall bedriva en pedagogisk verksamhet och anser också att riksdagen bör få tillfälle att ta ställning till huvuddragen i det pedagogiska programmet. *Skolöverstyrelsen* påpekar vikten av att det formuleras gemensamma mål för förskola – skola och fritidshem. *Barnmiljörådet* anser att utredningens målformuleringar är av övergripande karaktär och att de skulle vinna på att relateras till verksamheten på ett konkret sätt. *Riksförbundet Hem och Skola* anser att fritidsverksamheten i anslutning till skoldagen bör komplettera skolarbetet och att det därför är viktigt att de pedagogiska målen för skolbarnsomsorgen samspelar med skolans mål och riktlinjer. *Svenska kommunförbundet* anser att utredningens mål för fritidshemmen bygger vidare på de intentioner som styr förskolans verksamhet och att de delvis också sammanfaller med de övergripande målen för skolan. *Stockholms kommun* och *Oxelösunds kommun* stöder kommitténs förslag om att skolbarnsomsorgen skall utformas utifrån lokala förutsättningar och behov. *Luleå kommun* påpekar att det krävs välutbildad och medveten personal för att uppnå de mål som utredningen ställer upp.

Kapitlet har inte närmare berörts av remissinstanserna.

Kap. 6 *Kommunen och socialtjänsten har ansvaret för skolbarnsomsorgen*

Utredningen påpekar att lokala samordningslösningar ibland kan medföra att en annan nämnd än socialnämnden ansvarar för driften av skolbarnsomsorgen. Socialnämnden, eller motsvarande lokala organ, har dock ett yttersta ansvar för exempelvis fördelning av platser oavsett om annan nämnd driver verksamheten.

De flesta remissinstanserna delar utredningens uppfattning att det i vissa fall kan vara möjligt för socialnämnden att överlåta driften av skolbarnsomsorgen på annan nämnd. *Socialstyrelsen* anser dock att kommitténs resonemang är oklart. *Socialstyrelsen* anför vidare att skolbarnsomsorgen utgör en del av kommunens socialtjänst. Som sådan bör den även fortsättningsvis såväl ansvars- som verksamhetsmässigt tillhöra socialnämnden. *Skolöverstyrelsen* vill understryka vikten av att varje kommun själv utifrån lokala faktorer beslutar om vem som skall ha ansvar för verksamhetens praktiska genomförande. *Stockholms kommun* framhåller att huvudmannaskapsfrågan vid ett mera utvecklat samarbete mellan de olika förvaltningarna kräver ytterligare överväganden. *Svenska kommunförbundet* anser inte att det finns något hinder i lagstiftningen för att annat organ än socialnämnden anlitas för själva genomförandet av skolbarnsomsorgen. *TCO* och *Svenska fackläraryrket* biträder inte uppfattningen att olika kombinationer vad gäller ansvaret för det praktiska genomförandet skulle vara möjliga. *TCO:s* uppfattning är att en och samma nämnd bör ha ansvaret för det praktiska genomförandet av såväl fritidshemsverksamheten som förskolan.

Kap. 7 *Ledningsorganisationen är en länk mellan politiska beslut och den service som skolbarnsomsorgen erbjuder*

Flertalet av remissinstanserna stöder utredningens tankegångar. *Barnmiljörådet* vill särskilt framhålla vikten av att ledningspersonalen bör ha erfarenhet av skolbarnsomsorg. *Skövde kommun* påpekar att det krävs ett utbildningsprogram för befintlig personal i ledningsorganisationen. *Svenska kommunförbundet* framhåller att det naturligtvis krävs en ledningsorganisation som förmedlare mellan verksamheten och den ansvariga nämnden. Sättet på vilket detta löses – genom en central eller decentraliserad funktion – är en organisationsfråga för de enskilda kommunerna att ta ställning till. *Högskolan i Eskilstuna/Västerås* har uppattningen att införandet av kommundelsnämnder innebär att ansvarsfrågorna inom barnomsorgen får en annan struktur. *Högskolan* menar att man därför bör rikta särskild uppmärksamhet mot ledningsorganisationen under de närmaste åren.

Fritidshemskommittén föreslår att tillsynsansvaret tydligt avgränsas mellan skolan och skolbarnsomsorgen samt att tillsynsansvaret för det enskilda barnet bedöms med hänsyn till barnets ålder och mognad.

Svenska kommunförbundet anför att barns behov av att pröva sin självständighet stiger i takt med deras ökade utvecklingsgrad och att detta kan komma i konflikt med personalens ansvar för att utöva en fullgod tillsyn. Kommunförbundet anser, i likhet med utredningen, att ett sätt att tydligare markera gränser för personalens tillsynsansvar kan göras genom att man i de kommunala riktlinjerna fastställer vilka regler som skall gälla t.ex. transport av barnen i personalens bilar, vid lägervistelse, utflykter, förvaring av verktyg m.m. Liknande åsikter framförs av *Luleå kommun*, *Skövde kommun* och *Oxelösunds kommun*. *Eskilstuna kommun* och *Järfälla kommun* delar utredningens uppfattning att skolan har ett tillsynsansvar för barnen under skoldagen.

Fritidshemspersonalen behöver därmed inte finnas tillhands – beredskap – i den händelse barn blir sjuka eller av andra skäl inte kan delta i reguljär skolverksamhet. *TCO* har en annan uppfattning och framhåller att skolan i dag inte klarar ett fullständigt tillsynsansvar. *TCO* anser att skolbarnsomsorgen även fortsättningsvis måste klara omsorgsbehovet för vissa barn vid sjukdom m.m. Liknande åsikter framförs av *Luleå kommun*, *Skövde kommun* och *Oxelösunds kommun*. *Eskilstuna kommun* och *Järfälla kommun* delar utredningens uppfattning att skolan har ett tillsynsansvar för barnen under skoldagen.

Fritidshemspersonalen behöver därmed inte finnas tillhands – beredskap – i den händelse barn blir sjuka eller av andra skäl inte kan delta i reguljär skolverksamhet. *TCO* har en annan uppfattning och framhåller att skolan i dag inte klarar ett fullständigt tillsynsansvar. *TCO* anser att skolbarnsomsorgen även fortsättningsvis måste klara omsorgsbehovet för vissa barn vid sjukdom m.m. Liknande åsikter anförs av *Svenska fackläraryrket förbundet*. *Riksförbundet Hem och Skola* anser att avgränsningen av tillsynsansvaret mellan skolbarnsomsorgen och skolan skall diskuteras med barnens föräldrar.

Kap. 9 *Tillgång, behov och fördelning av platser inom skolbarnsomsorgen*

Utredningen konstaterar att behovet av nya platser inom skolbarnsomsorgen kommer att vara stort även under den kommande femårsperioden. Utredningen föreslår att man på sikt skall kunna ge plats i någon form av skolbarnsomsorg för alla barn i åldern 7–12 år som har behov av detta. För att nå det målet krävs en särskild satsning på mellanstadiebarnen.

De flesta remissinstanserna delar kommitténs uppfattning att det krävs en fortsatt utbyggnad av skolbarnsomsorgen. *Socialstyrelsen* anser att målet måste var att de som vill ha eller behöver skolbarnsomsorg också skall få det. Styrelsen anser att utredningen borde ha varit mera offensiv och presenterat förslag till hur utbyggnaden skall stimuleras. *Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbundet* har uppfattningen att alla barn skall ha rätt till barnomsorg

oavsett omvårdnads- eller tillsynsbehov. *LO* anser att skolbarnsomsorgen behöver byggas ut och förbättras i synnerhet under sommartid och för barn vars föräldrar förvärvsarbetar eller studerar. *Stockholms läns barnomsorgschefer* framhåller att eftersläpningen i utbyggnaden av fritidshemsplatser måste rättas till och att alternativa verksamhetsformer för mellanstadiebarnen måste utvecklas. *Skövde kommun* och *Eskilstuna kommun* pekar båda på att det finns ett samband mellan behovet av plats i förskola och behovet av plats i fritidshem. Beslutet om förskoelutbyggnad som en följd av prop. 1984/85:209 "Förskola för alla barn" kommer därför att påverka också efterfrågan på platser i fritidshem. En liknande uppfattning har även *Luleå kommun* som dessutom anser att behovet av plats i fritidshem bör bedömas med utgångspunkt bl.a. i den kvinnliga förvärvsfrekvensen. *Svenska fackläraryrket* anser att den brist på platser i skolbarnsomsorgen som kommittén redovisat borde leda till att regeringen föreslår åtgärder som leder till en full behovstäckning i åldersgruppen 7–12 år.

Kap. 10 *Hur länge är barnen i skola och skolbarnsomsorg?*

Det är enligt utredningens uppfattning möjligt att fördela arbetet jämt över veckans dagar och att ha relativt fasta tider för den enskilde elevens skoldag oavsett om samlad skoldag genomförts eller inte. *LO* framhåller att organisationen länge har drivit kravet om en samlad skoldag. Den nuvarande situationen med splittrade dagar innebär ofta svårigheter att hålla samman verksamheten i fritidshem och familjedaghem. Splittrade skoltider kan också skapa problem för föräldrar anser *LO*. *Malmö kommun*, *Eskilstuna kommun*, *Järfälla kommun* och *Oxelösunds kommun* delar utredningens uppfattning. *TCO* har en annan uppfattning och anser att utredningens beskrivning av skolan schemaläggning är bristfällig. "De pedagogiska övervägandena dominerar visserligen i detta arbete men lokaltillgång, skolskjutsorganisationen och lärarnas tjänstgöring vägs också in". Detta måste man, enligt *TCO*:s uppfattning ta hänsyn till i kommunerna när man skall bedöma hur resurserna skall fördelas.

Kap. 11 *Förslag till olika former av skolbarnsomsorg för stöd och tillsyn av barn i ålder 7–12 år*

Utredningen föreslår att skolbarnsomsorgen såväl pedagogiskt som organisatoriskt skall anpassas till lokala förutsättningar och behov. Utredningen redovisar flera tänkbara lösningar och menar att valet av modell/modeller måste avgöras lokalt. De flesta remissinstanserna delar utredningens grundläggande uppfattning om värdet av lokal anpassning av skolbarnsomsorgen. Några remissinstanser är tveksamma till inrättandet av särskilda fritidshem för mellanstadiebarn. *Svenska kommunförbundet* understryker vikten av att man ger kommunerna möjlighet att använda sig av flexibla lösningar efter lokala förutsättningar och behov. Förbundet vill därför inte förordna någon särskild organisationsmodell eftersom ett varierat utbud bäst kan tillgodose olika barns och föräldrars behov. *LO* accepterar utredningens förslag till olika omsorgsformer och vill samtidigt markera vikten av att omsorgen hålls

öppen helgdagar vid både längre och kortare skollov. *Socialstyrelsen* anser att den viktigaste principen för organisation av skolbarnsomsorgen måste vara barnets behov av kontinuerliga vuxenkontakter och de behov som familjen har. Principerna om hänsyn till lokala förutsättningar och lokala behov måste underordnas principen om kontinuitet i vuxenkontakterna vid val av formerna för skolbarnsomsorgen.

Remissinstansernas uppfattning varierar då det gäller inrättandet av särskilda fritidshem för mellanstadiebarnen. *Stockholms kommun, Malmö kommun, Norrköpings kommun, Riksförbundet Hem och Skolan* samt *Stockholms läns barnomsorgschefer* delar i huvudsak utredningens uppfattning. *Järfälla kommun* har genom det utvecklingsarbete som bedrivits i kommunen dragit slutsatsen att det ". . . generellt sett inte finns något behov av en särskild fritidshemsverksamhet för mellanstadiebarnen. Om man bortser från de barn som går i fjärde klass så är det en liten andel av mellanstadiebarnen som efterfrågar plats på fritidshem. Att ordna särskild verksamhet för dessa barn ställer sig för Järfällas del dyrare än att låta dem vara kvar i den reguljära fritidshemsverksamheten". *Ovanåkers kommun* anför att man har funnit ett värde i sammanhållna åldersgrupper och att den samlade gruppen 7-12-åringar utgör en fin grupp för den pedagogiska verksamheten. *Sveriges Förenade Studentkårer* anser att det heldagsöppna fritidshemmet är det bästa alternativet för att kunna bedriva en bra pedagogisk verksamhet. *Svenska fackläraryrket* avvisar tanken på eftermiddagsöppna fritidshem men framhåller att om kommunerna ändå väljer en sådan lösning är det väsentligt att formen endast riktar sig till mellanstadiebarnen.

Utredningen föreslår att öppna fritidshem inrättas som komplement till den verksamhet som bedrivs i familjedaghemmen. De flesta remissinstanserna stöder utredningens förslag. *TCO* har dock en avvikande uppfattning och anför att öppet fritidshem är ett begrepp som inte behövs och som kan bidra till att skapa oklarhet. *Järfälla kommun* tillstyrker utredningens förslag men framhåller att kommunens erfarenheter är att denna form av verksamhet passar bäst som del av den allmänna fritidsverksamheten. Kommunen är därför tveksam till begreppet öppet fritidshem.

Kap. 12 *En del barn behöver särskilt stöd för sin utveckling*

Utredningen konstaterar att skolbarnsomsorgen har ett särskilt ansvar för de barn som har ett särskilt behov av stöd för sin utveckling.

De flesta remissinstanserna delar utredningens uppfattningar. Några anser dock att utredningen behandlat problemområdet alltför ytligt. *Socialstyrelsen* anser att området generellt sett är knapphändigt belyst. Styrelsen anser också att det är möjligt att särskilda utredningsinsatser kan vara befogade. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* anför att utredningen inte lyckats med denna del av uppdraget. De beskrivningar som ges är alltför ytliga och resonemanget alltför allmänt hållet. *TCO* anser att utredningen alltför lite övervägt situationen för barn med psykosociala problem. Liknande synpunkter framförs också *Svenska fackläraryrket* och *Norrköpings kommun*. *Malmö kommun* anser det vara otillfredsställande att utredningen inte ansett sig kunna ta upp frågan om tillsynsbehovet för handikappade barn

över 12 år mer utförligt. Liknande åsikter har också *Ovanåkers kommun* och *HCK. Statens invandrarverk* anser att frågan om invandrarbarnens situation i skolbarnsomsorgen kunde ha belysts mera ingående.

Kap. 13 *Sommarverksamheten är en del av skolbarnsomsorgen*

Utredningen föreslår att skolbarnsomsorgen skall bedrivas även under sommarperioden.

Remissinstanserna delar utredningens uppfattning.

Kap. 14 *Samordning och samverkan är en arbetsmetod för att få ett bra resursumnyttjande och en bättre verksamhet*

Utredningen föreslår en bättre samordning och samverkan i syfte att höja kvalitén i verksamheten samt att uppnå ett bättre utnyttjande av befintliga resurser.

De flesta remissinstanserna stöder utredningens tankegångar.

Stockholms kommun anser att såväl resurs- som verksamhetsmässiga skäl talar för en bättre planering och samordning av socialtjänstens, fritidens och skolans insatser för barnen. Likande uppfattningar har också *Eskilstuna kommun*, *Oxelösunds kommun*, *Lomma kommun*, *Skövde kommun*, *Ovanåkers kommun* och *LO*. *TCO* anser att kommittén inte lämnar några mer konkreta förslag till hur en bättre samordning mellan skola och fritidshem skall ske. *TCO* finner detta mycket otillfredsställande.

Kap. 16 *Statens, kommunernas och föräldrarnas kostnader för skolbarnsomsorgen*

Fritidshemskommittén föreslår en förändring i statsbidragssystemet för fritidshem och familjedaghem så att bidraget differentieras för de yngre och de äldre skolbarnen. Utgångspunkten för kommitténs resonemang har varit att barn i de lägre årskurserna har ett tidsmässigt större tillsynsbehov och behöver en mer personalkrävande verksamhet. En differentiering av bidraget på det sätt som kommittén föreslår innebär också att statsbidraget bättre anpassas till kommunernas verkliga kostnader för de olika verksamhetsformerna. Kommittén föreslår också att kommunernas personalkostnader för somrarmargårdsverksamhet, veckokolonier och dagläger skall få räknas in i underlaget för personalbidrag till barnomsorgen. På samma sätt föreslås bidrag utgå till verksamhet i öppet fritidshem.

Flertalet av remissinstanserna stöder kommitténs förslag om differentiering av statsbidraget med hänsyn till barnens ålder. Många remissinstanser framhåller dock behovet av att låta statsbidrag med det högre beloppet utgå under hela årskurs 3. *Socialstyrelsen* anser att de ändringar av statsbidragen till fritidshem och familjedaghem som utredningen föreslår förefaller rimliga i den meningen att de är lätta att administrera och kontrollera och att de är någorlunda neutrala i förhållande till verksamhetsformer. *Svenska kommunförbundet* anför att de kommuner som i dag bereder äldre skolbarn plats

inom ramen för heltidsomsorgen kommer att åsamkas ekonomiska förluster jämfört med i dag och att detta är olyckligt. Denna effekt bör dock vägas mot behovet av en bättre resursanvändning menar förbundet. Mot denna bakgrund, och då kommittén också anvisar olika alternativ som gör det möjligt att bibehålla finansieringsgraden, finner kommunförbundet förslaget rimligt. *Malmö kommun* anser det vara rimligt att åldersbasera statsbidraget men menar att det högre statsbidraget borde utgå för barn också under vårterminen i årskurs 3. Liknande synpunkter framförs också av *Lomma kommun*, *Luleå kommun*, *Stockholms kommun* och *Stockholms läns barnomsorgschefer*. *Järfälla kommun* anser att det högre statsbidraget bör utgå till inskrivna barn i årskurs 1-4.

Göteborgs kommun förordar ett statsbidrag som differentieras med hänsyn till verksamhetsform. *Eskilstuna kommun* avstyrker utredningens förslag och förordar ett s.k. procentbidrag. *TCO* anser att statsbidrag i första hand skall knytas till kommunernas lönekostnader. I andra hand förordar *TCO* att statsbidragen knyts till barnens vistelsetider. *Riksrevisionsverket* anser att det finns skäl att överväga att ersätta nuvarande statsbidragssystem med ett mer schabloniserat bidrag per helårsinskrivet barn oavsett verksamhetsform i syfte att uppnå bättre kostnadsneutralitet och lämna stort utrymme för flexibilitet.

Kap. 17 *Behov av forsknings- och utvecklingsarbete omkring skobarnsomsorgen*

Utredningen framhåller värdet av att forsknings- och utvecklingsarbete omkring barns utveckling och livsvillkor i de yngre skolåldrarna stimuleras.

De flesta remissinstanserna delar utredningens syn på behovet av forsknings- och utvecklingsarbete. *Svenska kommunförbundet* vill framhålla betydelsen av ytterligare forskning omkring skolbarnsomsorgen och att de centrala myndigheterna avsätter resurser för att göra det möjligt att dokumentera och återföra de erfarenheter som framkommer genom forskning och utvecklingsarbete. *Malmö kommun* finner det viktigt att stödet till forskning om skolbarnsomsorg utökas och att det etableras forskarkompetens inom området. *Högskolan i Linköping* vill betona vikten av att de nu anslagna medlen för försöks- och utvecklingsarbete inom skolan och barnomsorgen utökas. *Högskolan i Sundsvall/Härnösand* och *Högskolan i Eskilstuna/Västerås* framför liknande synpunkter.